

De geallieerde kustverdediging achter het IJzerfront: over wapens, water, zand en zieken

Guido Mahieu en Johan Termote

De duinen van de Westkust namen een bijzondere plaats in tijdens de Eerste Wereldoorlog. Niet dat de Belgische legerleiding dit ooit zo had voorzien, laat staan voorbereid. Dit kustgebied was pas ontdekt door het nog jonge toerisme. De Panne en Nieuwpoort waren in het laatste kwart van de 19de eeuw in geen tijd uitgegroeid tot belangrijke badplaatsen. De badplaatsen Sint-Idesbald, Koksijde en Oostduinkerke stonden nog in hun kinderschoenen. Het nog jonge De Panne was pas in 1911 afgesplitst uit de gemeente Adinkerke en kende een explosieve groei met villa's en hotels. De plaats was oorspronkelijk een vissersnederzetting en deze bevolkingsgroep was nog altijd belangrijk. Op de vooravond van de Eerste Wereldoorlog lagen

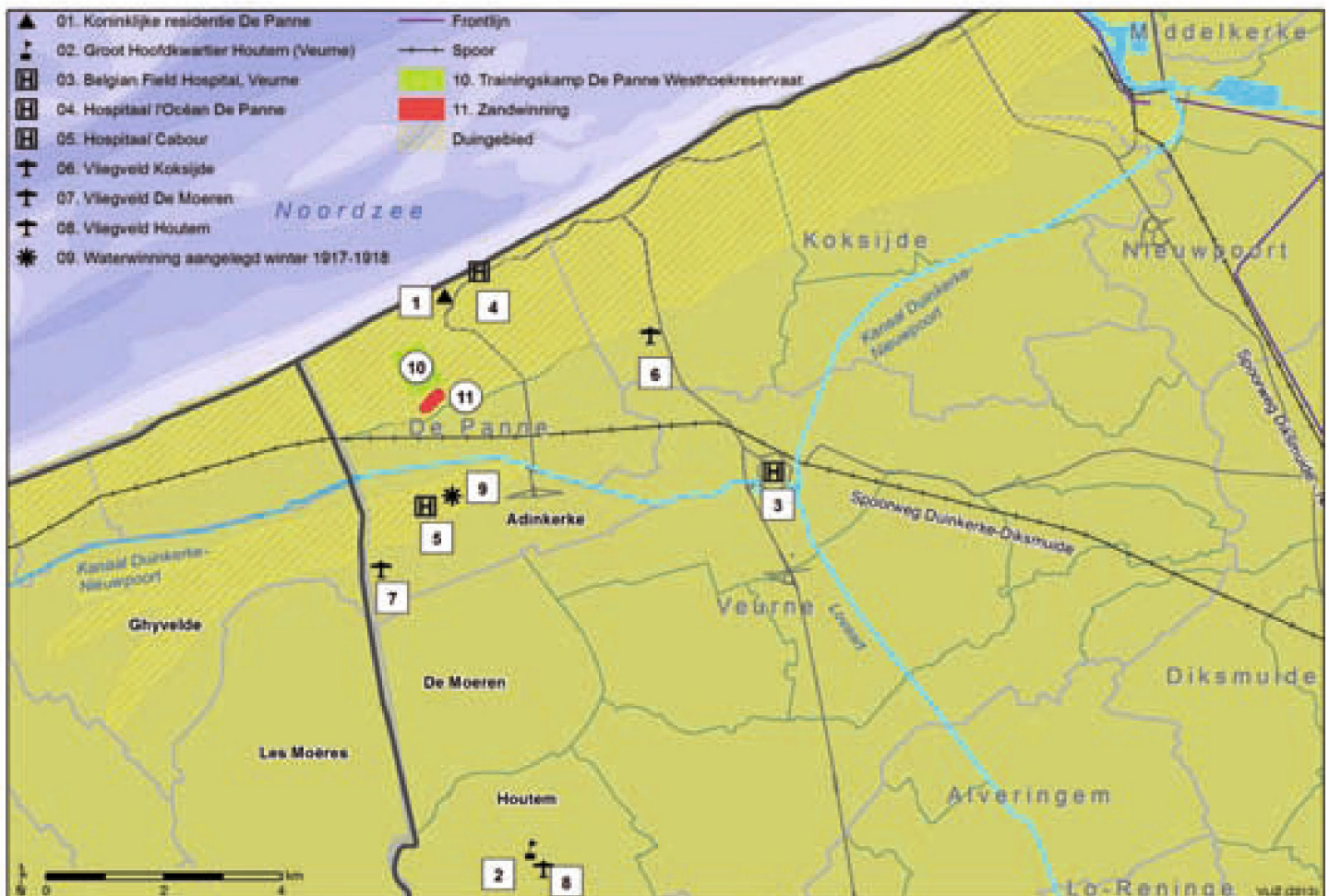
de plannen klaar voor de aanleg van een heuse vissershaven. Niets liet dus vermoeden dat het Belgische leger in oktober 1914 in deze regio zou terechtkomen. Samen met geallieerde troepen slaagde het er in de Duitse opmars aan de IJzer te stoppen. In haar achterhoede lag een klein, rustig kustgebied met hoge duinen.

Duingebied nooit zo intens "gebruikt" als toen

Een blik op de kaart laat onmiddellijk het strategisch belang zien. Het duingebied tussen Nieuwpoort en De Panne vormde een hoge zandgordel uitkijkend op de zee met een achterland dat grotendeels kon

■ De Belgische westkust kende voor WO1 een enorme groei. Villa's en hotels - zoals dit Hotel Terlinck - verschenen her en der (Kristof Jacobs, Nieuwpoort sector 1917)

■ Het duingebied tussen De Panne en Nieuwpoort met aanduiding van diverse (militaire) infrastructuurwerken (VLIZ)

geïndeerd worden. Zo'n goede kilometer landinwaarts ter hoogte van de Frans-Belgische grens, strekten zich de Oude Duinen van Adinkerke-Ghyvelde uit (verder genoemd "Oude Duinen"). Dit gebied kende in deze periode slechts een beperkt gebruik als landbouwgrond en jachtterrein. Zowel de zeereepduinen als de landinwaarts gelegen Oude Duinen waren trouwens zeer goed bereikbaar, ook vanuit Frankrijk. Ze lagen immers tussen de belangrijke transportlijnen van het kanaal Nieuwpoort-Duinkerke en van het enkelspoor van Diksmuide naar hetzelfde Duinkerke. Tussen de beide duincomplexen lag dan ook het belangrijkste verkeersknooppunt van het nog vrije België, een punt dat van levensbelang bleek voor de aan- en afvoer naar het meer oostelijk gelegen front. Bovendien lag het uiterste westen van dit gebied aanvankelijk buiten het bereik van de zware Duitse kanonnen. Dat voordeel was echter van korte duur, want vanaf april 1915 zetten de Duitsers langeafstandsartillerie in, die in staat bleek de volledige kustlijn tot en met Duinkerke te bestrijken. Niettemin waren genoemde elementen medebepalend voor de inplanting van onder meer de koninklijke residentie in de Panne. Bovendien was het nieuwe Groot hoofdkwartier, dat vanaf 23 januari vanuit Veurne naar de pastorie van het dorp Houtem was verhuisd (Veurne kwam te zeer onder vuur te liggen), van hieruit via de

Moeren vlot bereikbaar. Toch liet het verloop van de oorlog zich ook hier, schijnbaar veilig ver van het front gelegen, voelen. Vooral de overname van het kustgebied door het Britse 4de leger vanaf begin 1917, in de voorbereiding voor het geallieerde offensief rond Ieper, zorgde voor hevige niets ontziende Duitse beschietingen. Dit belette niet dat dit westelijke duingebied tijdens de Grote Oorlog voor allerlei doeleinden werd ingezet. Nooit kende deze streek trouwens een intenser gebruik dan in deze bewogen periode.

Klaar voor een Duitse landing op de westkust

Duinkerke beschermd

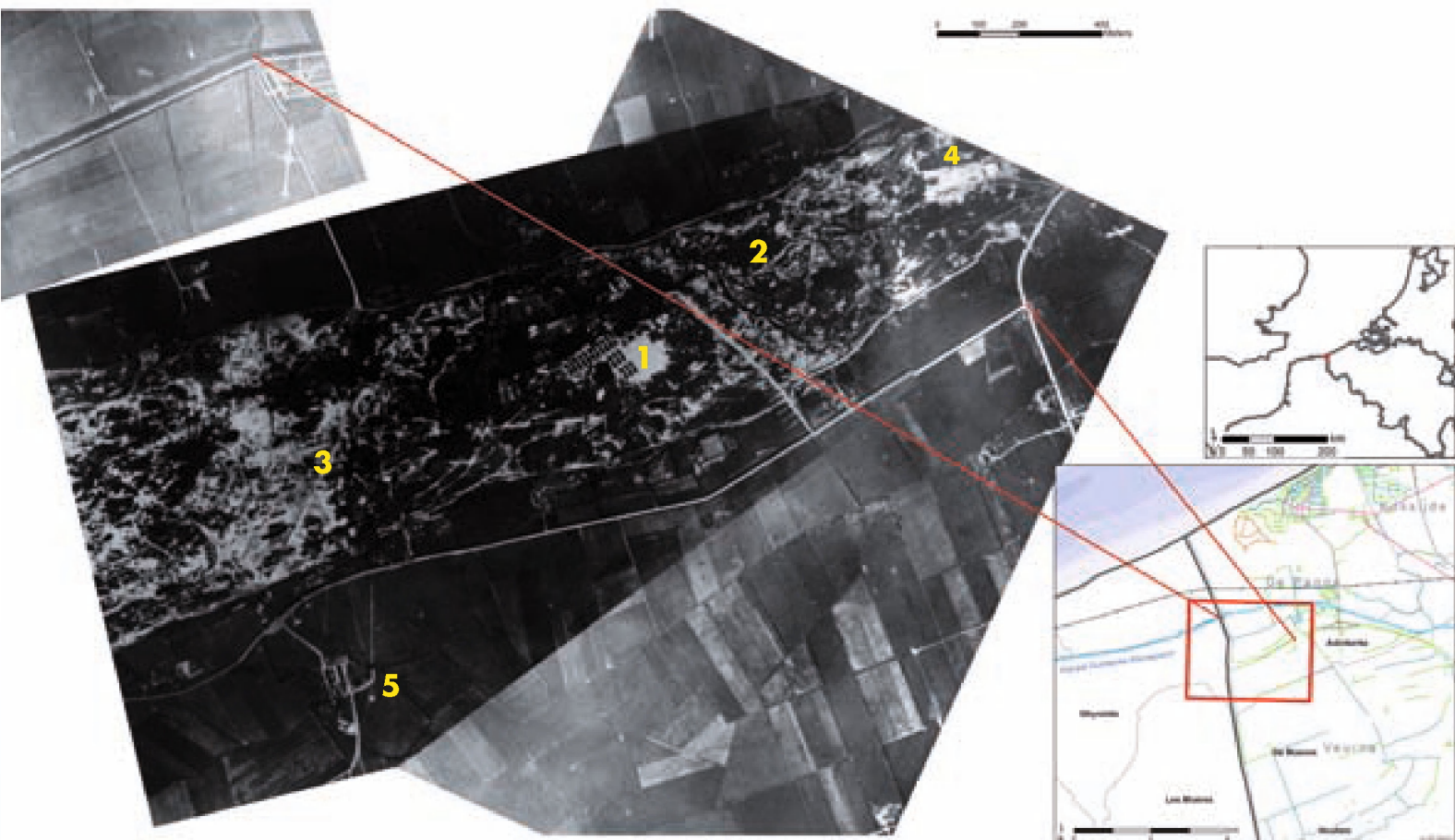
Op de duinen kwam een uitgebreide verdedigingsinfrastructuur tot stand. Dit kan enigszins verwonderen gezien de ligging ver van het front. Op macroschaal bekeken wordt echter vlug duidelijk waarom: alles draaide rond de verdediging van de Kanaalhavens, en die van Duinkerke in het bijzonder. Hierbij diende met verschillende scenario's rekening te worden gehouden. Een eventuele Duitse aanval kon niet alleen van over land maar eveneens vanuit zee komen. De Fransen waren immers vooral geïnteresseerd in de bescherming van Duinkerke. De havenstad Duinkerke had dan ook zijn eigen verdediging. Dit zogenaamde *camp retranché* van Duinkerke, was reeds

vanaf 1878 geleidelijk uitgebouwd. Ze bestond uit een inundatiegordel ten zuiden van de stad en uit een reeks batterijen op de kustlijn. De zwakke punten lagen eerder richting Belgische grens. Meer bepaald de twee vermelde duingordels vormden bij een eventuele Duitse doorbraak de gedroomde corridors richting de havenstad. De Belgische kuststrook stond dan ook onder Belgische én Franse controle, met een sterke aanwezigheid van Franse troepen in de sector Nieuwpoort.

De verdedigingslijn achter het IJzerfront

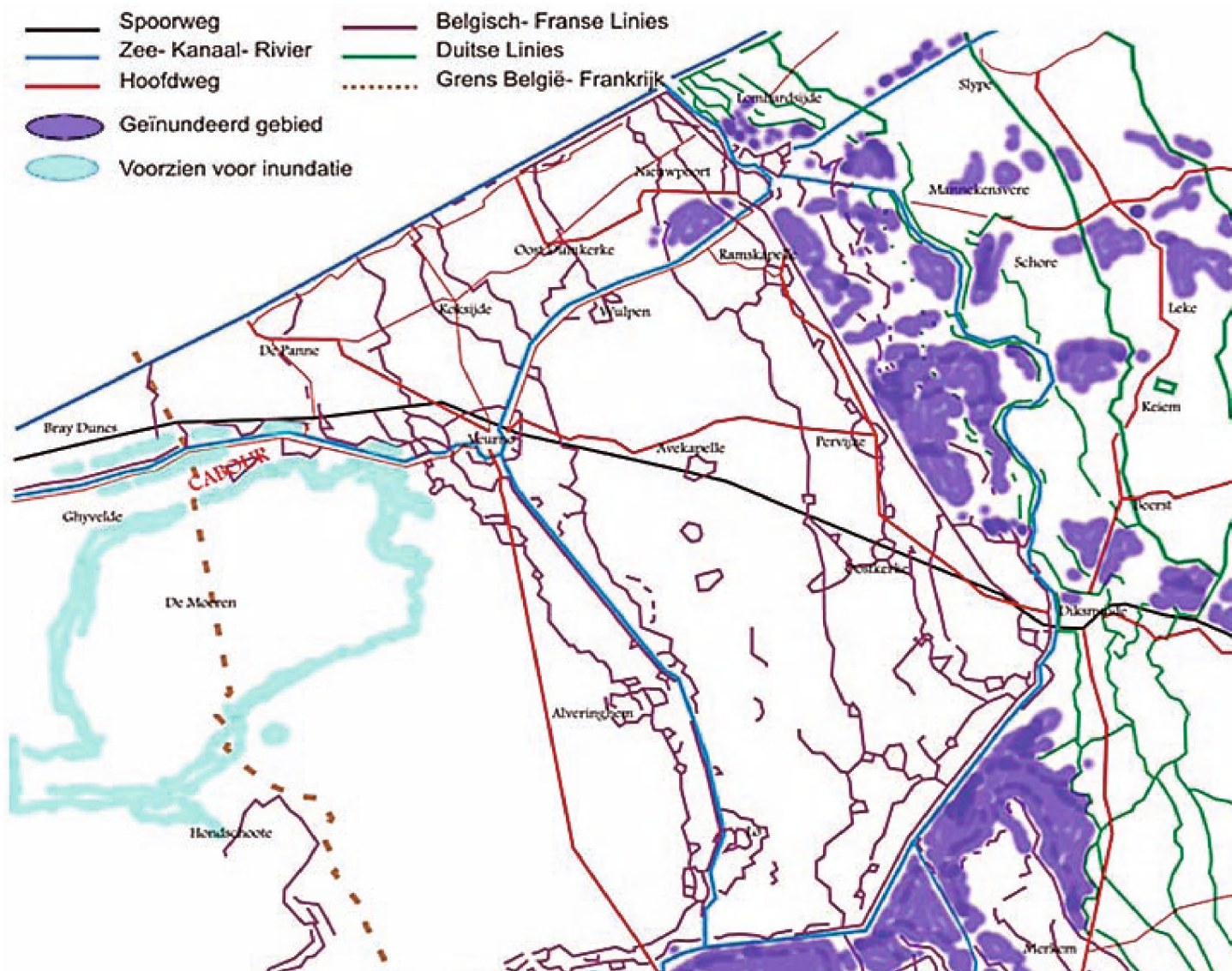
Voor de verdediging van de IJzervlakte diende men op het Belgische leger te betrouwen. Onmiddellijk na de consolidatie van de frontlijn in deze IJzervlakte, bouwden de Belgische troepen daarachter een nieuwe verdedigingslijn uit. Die bestond uit een reeks parallelle verdedigingslinies aangevuld met reeds gerealiseerde of nog mogelijk te realiseren inundaties. Op Belgisch grondgebied wierp men een viertal noord-zuid lopende linies op, waarvan de meest westelijke tot buiten het kustpoldergebied reikte. De linies liepen door tot op de duingordel, waar ze ontdebelden. Het cruciale punt vormde de IJzermonding. Daar hadden de geallieerden het bruggenhoofd Lombardsijde kunnen behouden, tot het door het Duitse leger tijdens operatie *Strandfest* op 10 juli 1917 zou worden ingenomen.

Begin 1916 werd men zich eveneens bewust van het risico op een eventuele

■ Het Belgisch gedeelte van het duingebied van Adinkerke - Ghyvelde (luchtfoto's 118, Brussel Legermuseum)

1 Legerhospitaal Cabour. 2 Eerste verdedigingslinie. 3 Tweede verdedigingslinie. 4 Waterwinning aangelegd winter 1917-1918.
5 Hoeve Groot Moerhof

■ *Situering van de stellingen van Cabour in het geheel van de Belgisch-Franse verdediging achter de IJzer (kaart op basis van de overzichtskaart van het IJzerfront door A. De Boeck, 1918)*

Duitse landing aan de westkust. Aanleiding vormde de toenemende bedrijvigheid in de bezette Belgische havens en de aanwezigheid van het *Marinekorps Flandern*. Dit leidde ertoe dat de geallieerden, onder leiding van generaal Drubbel – in deze periode commandant van de 2de legerdivisie – een kustbewaking op poten zetten. Tussen de woonkernen van Bray-Dunes en de Panne, de meest voor de hand liggende landingsplaats, werden op de zeereepduinen een vijftal verdedigingspunten aangelegd, elk bemand door een compagnie. De punten bestonden telkens uit drie vuurlinies uitgerust met mitrailleurs en een kanon om doelwitten op zee te treffen. Dergelijke kleine kustverdedigingswerken werden ook op de rest van de westkust, ten oosten van De Panne, aangelegd.

De “vergeten” loopgraven

Blijkbaar beperkte de Belgische verdediging zich tot de hoger genoemde lijnvormige elementen. De Franse verdedigingswerken werden iets degelijker uitgevoerd en waren vooral gericht tegen een mogelijke Duitse aanval vanaf de landzijde.

■ *Natuurreservaat de Westhoek, verticale opname van het areaal van de Belgisch-Franse grens met sporen van de eerste Franse verdedigingslinie (Google Earth, 2-4-2007)*

De loopgraven van Cabour vandaag

De belangrijkste loopgraven vertonen een getand verloop. De noordelijke lijn volgt de eerste kopjesduinen, evenwijdig aan de Veldstraat, die het duincomplex ten noorden afboordt. In het meest oostelijke deel is de lijn als een getande loopgraaf uitgewerkt, aangelegd in een opgehoogd duin. De zone naar de Veldstraat toe werd hiervoor genivelleerd en afgegraven. De loopgraaf loopt noord-zuid dwars over het terrein. Hierbij werd ingespeeld op het bestaande duinreliëf, waarbij de loopgraven op de hoge gedeelten van de duinkammen ontduubden. Dit gebruik maken van het bestaande reliëf verklaart meteen het grillige verloop. Deze loopgraaf is op drie plaatsen uitgerust met schuilbunkers, die over de loopgraaf heen zijn gebouwd. Ze zijn opgetrokken uit gele baksteen en voorzien van een betonnen dak. Naar aanleiding van de Duitse Lenteoffensieven van 1918 kwam hierbovenop nog een 60 cm dikke betonplaat. De drie schuilbunkers zijn ingeplant op de uiteinden en in het midden van de lijn op ongeveer 150 m van elkaar. Vóór deze lijnen lagen een aantal prikkeldraadversperringen. Deze laatste tekenden zich nu nog af als mooi egaal genivelleerde stroken van ongeveer tien meter breed met een deels rechthoekig patroon, deels zigzag verloop. Omtrent de chronologie van deze realisatie tasten we nog in het duister. De bewaarde beschrijvingen en de zeldzaam bewaarde luchtfoto's dateren pas van eind 1917 en begin 1918.

Op deze luchtopname van de oude duinen van Adinkerke-Ghyvelde zijn duidelijk de lijnvormige sporen van de loopgraven uit WO1 te herkennen (Decler)

Zowel in de zeereep- als in de Oude duinen legde het Franse leger een diepteverdediging aan, die zich gedeeltelijk op Belgisch grondgebied uitstrekte. Van deze verdedigingswerken zijn nog resten bewaard. Ze behoren tot de best bewaarde loopgravenlijnen uit de Eerste Wereldoorlog op Vlaams grondgebied en zijn een schoolvoorbeeld van hoe een loopgravensysteem was opgebouwd. Het loopgravenstelsel is te vinden ten oosten van het hospitaalcomplex van Cabour (zie verder), als onderdeel van een groter geheel van loopgraven aangelegd op de Oude Duinen. Het is opgebouwd uit verschillende lijnen, die als het ware een grote driehoek vormen, met de punt gericht naar het oosten. Door dit geheel loopt een dwarse verbindingloopgraaf of *boyau* tot in het midden van de noord-zuid-gerichte westelijke lijn. Bij de aanleg werd ingespeeld op het terrein door gebruik te maken van de hogere zandkoppen. Waar deze ontbraken, legde men een dam aan met het zand afkomstig uit de nivellering van het voorliggende terrein. Op deze wijze lag de loopgraaf hoger dan het maaiveld, wat de verdediger een aanzienlijk voordeel gaf.

Ook de zeereepduinen werden door de Fransen in staat van verdediging gebracht. Dit geheel bestond uit een reeks loopgravenlijnen haaks op de kustlijn en dwars over de duingordel. De meest westelijke was aangelegd op de Belgisch-Franse grens (zie foto p.41). Ook deze lijnen zijn nog gedeeltelijk bewaard gebleven.

Duinhospitalen

De goede verbindingen en de relatief veilige ligging vormden evenveel argumenten om de belangrijkste Belgische legerhospitalen in het meest westelijke duingebied in te planten. De medische dienst van het Belgische leger werd bij de Duitse inval van 1914 volledig ontredderd en ook het Rode Kruis (bij wet aangeduid als de mobilisatiereserve van de medische dienst en bestaande uit burger-vrijwilligers) kon zijn taak niet naar behoren volbrengen. Tijdens de inval verliep de evacuatie van de gewonden dan ook vrij chaotisch, ook al omdat de medische diensten geen ervaring hadden met gewonden van de nieuwe industriële oorlogsvoering. Uiteindelijk zouden drie hospitalen de dienst uitmaken in dit deel van het niet-bezette België: het Belgian Field Hospital (Veurne, later Hoogstade), het veldhospitaal l'Océan (De Panne) en het Belgisch legerhospitaal (Cabour - Adinkerke). De drie hospitalen l'Océan, Cabour en Hoogstade vingen elk de gewonden op van een bepaalde sector van het Belgisch front. Ze stonden tevens in voor de organisatie van een aantal chirurgische voorposten. Voor l'Océan en Cabour waren dit respectievelijk de posten Sint-Jansmolen en Groigny.

Belgian Field Hospital (Veurne-Hoogstade)

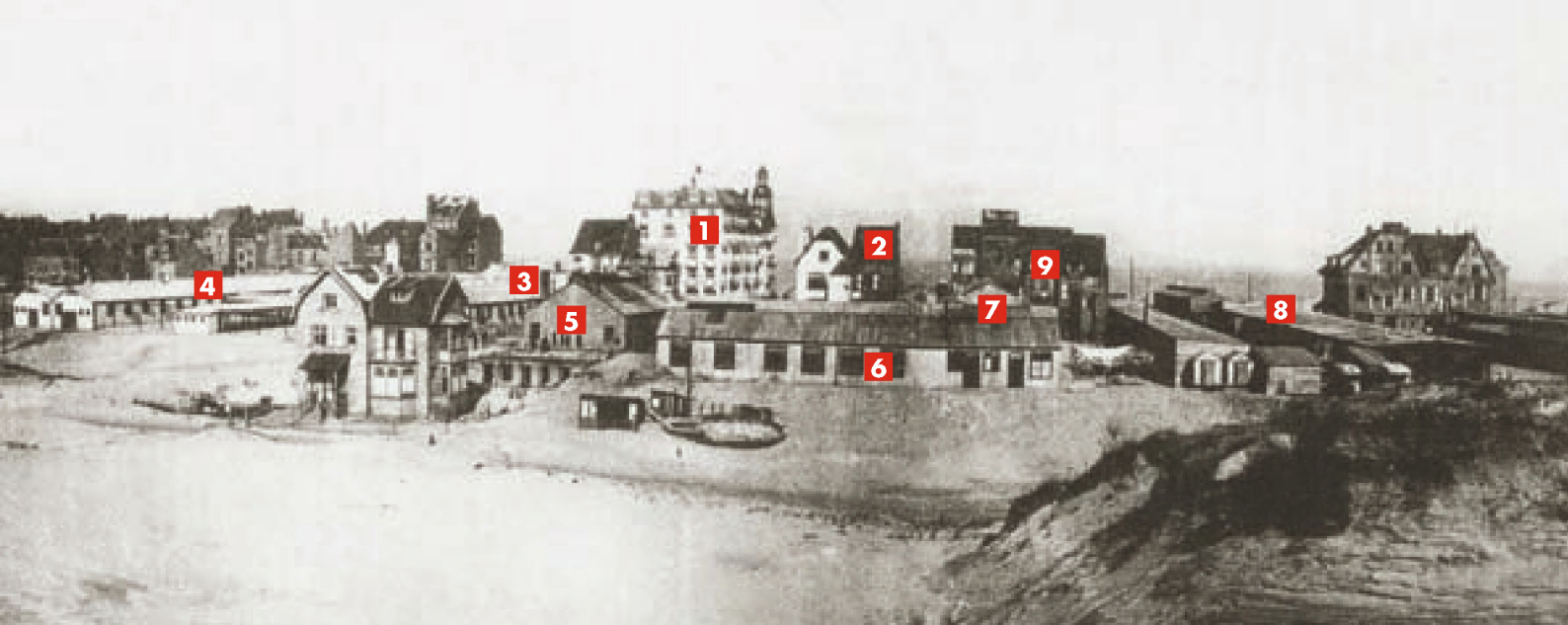
De Britten brachten het eerste veldhospitaal, gekend onder de naam *Belgian Field Hospital*, onder in het Bisschoppelijk College van Veurne. Gelegen op een kruispunt van wegen en spoorlijnen lag deze plaats voor de hand. De verdere evacuatie naar de grotere Franse algemene hospitalen verliep via de spoorlijn naar Duinkerke. Het *Belgian Field Hospital* werd op 21 januari 1915, vanwege de Duitse artilleriebeschietingen, overgebracht naar Hoogstade (Alveringem).

Veldhospitaal l'Océan (De Panne)

Na de IJzerslag drong een algemene reorganisatie zich op. Dit leverde een wel bijzondere situatie op door het voorkomen van twee bijkomende hospitalen op nauwelijks tien kilometer van elkaar verwijderd, respectievelijk gerund door het Rode Kruis (De Panne) en door het Belgische leger (Adinkerke). Beide instellingen hadden hun eigen leiding en financiering, wat regelmatig tot spanningen leidde. Uiteindelijk zorgde deze wedijver voor een performante hulpverlening, die uniek was in het geheel van het oorlogsgebeuren en finaal model zou staan voor de opvang van gewonden bij latere conflicten. Dit Rode Kruishospitaal stond onder leiding van de eigenzinnige dokter Antoine Depage (1862-1925) en groeide mede door Britse en Amerikaanse materiële en financiële steun uit tot één van de meest performante hospitalen van de Eerste Wereldoorlog. Ook de uitbouw van De Panne als logistiek en administratief centrum én de aanwezigheid en steun van de koninklijke familie droegen hiertoe bij. Het zomervakantiehotel l'Océan, ingeplant op de zeedijk van de Panne, vormde het kerngebouw van het hospitaal. Hierrond werd in de volgende jaren een heus complex uitgebouwd (zie foto p. 43). Het hospitaal bleef, zij het met een afgeslankte medische staf, actief tot 15 oktober 1919.

Belgisch legerhospitaal (Cabour - Adinkerke)

Het Belgisch legerhospitaal kwam iets later tot stand, op het zogenaamde domein Cabour, gesitueerd in de Oude Duinen. Het domein is genoemd naar de Duinkerke verzeeringsmakelaar Charles Cabour. Die erfde het gebied begin 20ste eeuw van zijn oom Eugeen Carpentier, die het van de Belgische Staat kocht. Charles Cabour trok er een buitenverblijf op dat de latere kern zou vormen van het chirurgisch hospitaal. Dat laatste werd hier tussen 2 en 26 april 1915 opgetrokken op bevel van dokter Léopold Mélis (1853-1932), inspecteur-generaal van de medische dienst van het Belgisch Leger. Financiële steun werd ondermeer verkregen bij het Antwerp British Hospital Fund en bij graaf Felix de Mérode. Het Belgisch legerhospitaal had alvast als troef dat het veel dichterbij spoor en kanaal lag en dus betere evacuatiemogelijkheden

■ *Het legerhospitaal l'Océan (Brussel, Legermuseum)*

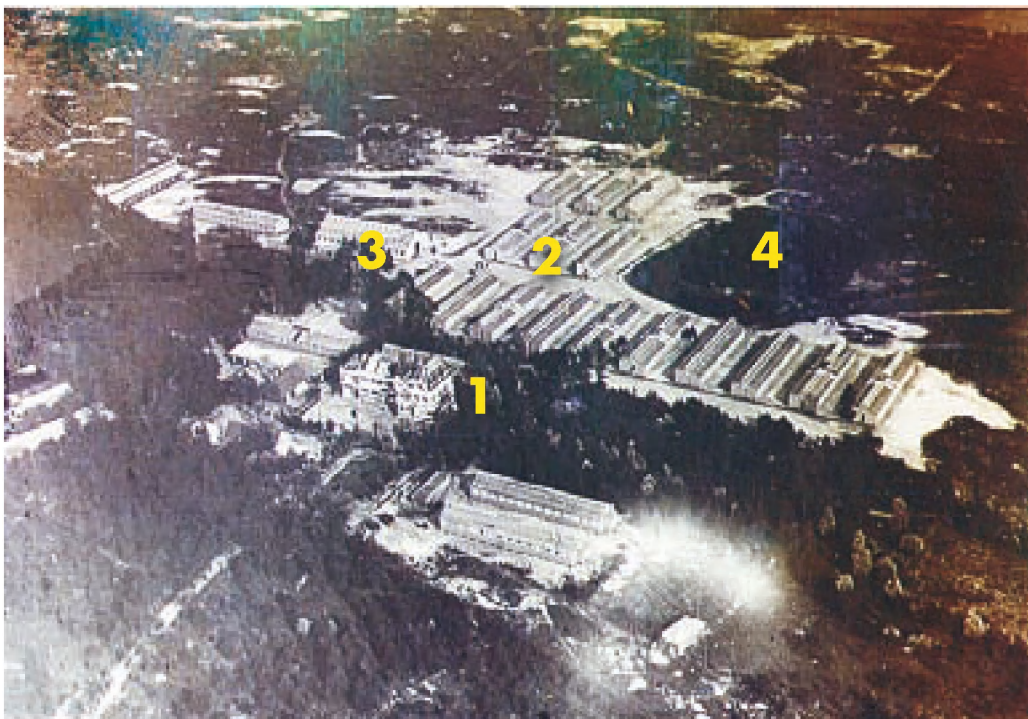
1 Hotel l'Océan, 2 Brits paviljoen, 3 Everymanspaviljoen, 4 Paviljoen Albert-Elisabeth, 5 Energiecentrale, 6 Wasserij, 7 Ontvangstpaviljoen, 8 Revalidatieruimten, 9 Apotheek en ateliers

■ *De huidige residentie l'Océan refereert in de bouwblokken en het aantal bouwlagen nog naar de oude constructie van vóór WOI (Johan Termote)*

bod richting Franse bodem. Als hoofd van het hospitaal werd dr. Paul Derache (1873-1935) aangesteld, die vanaf oktober 1914 directeur was geworden van het Belgisch militair hospitaal gevestigd in het Fort Louis bij Duinkerke.

Het hospitaal-complex in Cabour bestond uit het land-huis en 22 houten paviljoenen waarvan 19 bestemd voor de patiënten en 3 voor het personeel. De totaalcapaciteit bedroeg een 500-tal bedden. Elk paviljoen was goed voor 24 bedden, met in iedere hoek een apart kamertje voor de geïsoleerde patiënten, een linnenkamer en een badkamer. De paviljoenen waren goed verlicht en stonden op een betonnen of bakstenen onderbouw. In het landhuis bracht men de operatiezaal onder. Op 26 april 1915 nam men het hospitaalcomplex in gebruik. Het chirurgische hospitaal van Cabour (*Cabour chirurgical*) was actief tot 12 maart 1917. Gemiddeld zouden er 5 operaties per dag zijn uitgevoerd, waarbij in totaal 2811 militairen onder het mes gingen. Het sterftepercentage lag met 6,8% laag. Men gaf ook maandelijks een wetenschappelijk tijdschrift uit ten

■ *Het chirurgisch hospitaal van Cabour midden 1915*
1 Landhuis Cabour, 2 Paviljoenen, 3 kapel en 4 kasteelvijver
(Archief Walter Lelièvre, Ramskapelle)

■ Dokter Derache en zijn equipe in actie in de operatiezaal gevestigd in het salon van het landhuis van Cabour (Verzameling fotograaf Tonneau)

behoefte van de ganse medische dienst: op 1 januari 1917 verscheen het eerste nummer van *'Archives Médicales Belges'*. Zowel Cabour als l'Océan maakten gebruik van het evacuatiehospitaal bij het spoorwegstation van Adinkerke.

Weg was de (relatieve) rust

Met de voorbereiding van de amfibielanding *Hush* en de 3de Slag van Ieper vanaf begin 1917, namen de Duitse beschietingen en bombardementen gestaag toe. Op 20 juni 1917 namen de Britten de kustsector van de Fransen over. En beide hospitalen dienden naar het hinterland overgebracht te worden. Op 12 maart 1917 verhuisde Derache met zijn chirurgische afdeling vanuit Adinkerke naar het nieuw militair hospitaal van Beveren-aan-de-IJzer. In Cabour bleef een algemeen hospitaal voor ziekten gevestigd – het zogenaamde *Cabour Médical* – onder de leiding van dokter Pierre Nolf. Deze medische post was overigens nog actief tot 17 februari 1920. Bovendien ging het zich toespitsen op 'bijzondere gevallen': vanaf augustus 1917 werden hier de slachtoffers van het mosterdgas of 'yperiet' verzorgd en vanaf begin 1918 de patiënten met Spaanse griep.

Het veldhospitaal l'Océan volgde pas later. Op 24 oktober 1917 verplaatste men het geheel naar het hinterland, meer bepaald naar het dorp Vinkem. Deze twee veldhospitalen waren niet de enige: er was er ook nog één in Broekburg in werking vanaf 18

mei 1915 en op het kasteeldomein Couthove in Proven was het privé'hospitaal Elisabeth operationeel van 21 mei 1915 tot en met 25 november 1918.

Waterwinning in de duinen

De bevoorrading met proper drinkwater in de zone achter het front was van levensbelang. Ondermeer om allerlei infectieziektes te voorkomen was de beschikking over zuiver water essentieel. Geleidelijk zette het leger een nieuwe waterbedeling op met waterbevoorrading vanuit Frankrijk (voor het gebied ten noorden van de vaart Duinkerke-Nieuwpoort). Ook nieuwe winningsputten op de IJzer in Haringe en Roesbrugge, evenals captatie van oppervlaktewater droegen hiertoe bij. De ondergrond van de duinen bevatte belangrijke zoetwatervoorraden die tijdens de Eerste Wereldoorlog voor het eerst werden aangesproken. In de voorbereiding voor het Passendale-offensief midden 1917 legde het Britse leger een eerste beperkte waterwinning aan in de Oude Duinen. Dit gebeurde op Frans grondgebied iets ten westen van de landsgrens. Na de mislukking van het offensief kwam de sector opnieuw onder controle van het Belgische leger. Onder de leiding van majoor Van Meenen legden de troepen van de TAG (*Troupes Auxiliaires du Génie*) een volwaardige waterwinning aan. Het geheel kaderde in de

uitbouw van een algemene waterbedeling van het gebied achter het front. Cabour stond in voor de distributie ten zuiden van het kanaal Veurne-Duinkerke, ten westen van de Lovaart en tot aan Groot-Alveringem in het zuiden. Het duingebied ten noorden van het kanaal Veurne-Duinkerke werd tot aan Koksijde bevoorradt vanuit Duinkerke.

Meteen was de basis gelegd voor een meer systematische waterwinning in de duinen. Na de oorlog nam het Ministerie van Binnenlandse Zaken de installaties en de distributie voor haar rekening. In 1920 droegen de installaties over aan het Koninklijk Hoogcommissariaat voor de Wederopbouw, die de waterdistributie verder uitbouwde naar de herop te bouwen steden en dorpen. Deze instantie voerde dan ook de capaciteit op en vulde de drainagesleuven aan met een tiental boorputten. Op 24 december 1924 stichtten de gemeenten Adinkerke, De Panne, Veurne, Oostduinkerke en Nieuwpoort de *'Tussengemeentelijke Maatschappij van Veurne-Ambacht voor Waterbedeeling'*. Zij kochten in 1928 een eerste gedeelte van het Cabourdomein op en bouwden de waterwinning verder uit. In 1930 wijzigde de naam van de maatschappij in *'Intercommunale Waterleiding Maatschappij van Veurne-Ambacht'* of kortweg IWVA. Momenteel is de waterwinning omwille van de hoge natuurwaarde van het gebied, volledig afgebouwd en is het Cabourdomein een Vlaams Natuurreservaat.

Binnen het domein zijn de kerngebouwen van deze eerste waterwinningsinstallatie, opgetrokken tijdens de Eerste Wereldoorlog, nog bewaard gebleven. Ze vormen een merkwaardig industrieel-archeologisch geheel. De installatie was ingeplant ten oosten van de verdedigingswerken. Vermoedelijk nam het Belgisch leger vanaf eind 1917 de waterwinning over en startte ze met de uitbouw van de infrastructuur in de winter van 1917-18. Dit geheel omvatte een pompinstallatie en twee ronde collectorputten. De twee reinwaterkelders ten westen van het pompgebouw dateren vermoedelijk eveneens uit deze periode.

Het oorspronkelijke pompgebouw bestaat uit een eenvoudige bouw van één bouwlaag van 6 travéeën onder een zadeldak. In de meest noordelijke travée was de pomp opgesteld, aangedreven door een stoommachine. Ten westen liggen de overdekte waterreservoirs, opgetrokken uit baksteen en voorzien van een cementlaag. Tijdens de oorlog waren deze waterreservoirs afgedekt met een zadeldak. Bij dit pompgebouw hoorde ook een schuilbunker, die eveneens bewaard bleef. Ook twee van de eerste collectorputten bleven bewaard. Ze hebben een diameter van respectievelijk 10 en 4 m. Dit geheel onderging regelmatig uitbreidingen en aanpassingen.

Moet er nog zand zijn?

Naast water leverde het duingebied nog een andere grondstof. Duinzand werd massaal afgegraven als basis voor de cementproductie. Het diende ook om de diverse smalspoorweglijntjes, via dewelke de frontlijn werd bevoorrad, te voorzien van een nivelleringslaag. Maar bovenal was er veel zand vereist voor de zandzakjes, die dienst deden bij de opbouw en het herstel van loopgraven. Deze ontginning geschiedde op systematische wijze. Op de zuidrand van het Westhoekreservaat in De Panne, meer bepaald in een zone ten westen van de wijk Duinhoek, werd het paraboolduin van de zogenaamde Fransooshille volledig afgegraven. Het zand ging via smalspoorlijnen naar de spoorlijn. Dat de keuze op dit duin viel, lag voor de hand. Het paraboolduin was nog actief en bedreigde de weg op de duinrand (de huidige Duinhoekstraat). Deze grootscheepse ontginning over een zone van nagenoeg 0,5 km² werd uitgevoerd door de TAG van het Belgische leger. Daarmee was één van de hoogste duinen van de Belgische kust 'opgeruimd'. Nu nog is de zuidrand van deze ontginning te zien in de zuidelijke uitstulping op de Duinhoekstraat en tekent de ontgonnen zone zich af als een lagere, met struiken begroeide zone. Ten noorden van deze zandwinning en ten zuiden van het Centrale Wandelduin, gesitueerd in het midden van het Westhoekreservaat, richtten men een uitgestrekt oefenterrein in, waar de Belgische soldaten vanaf september

■ *Het pompgebouw van de waterwinning in de duinen van Cabour, winter 1917-1918 (Archief Walter Lelièvre, Ramskapelle)*

■ *De bouw van de collectorput in de winter van 1917-1918 (Archief Walter Lelièvre, Ramskapelle)*

■ *Het weggraven van het duin 'de Fransooshille,' gelegen aan de zuidrand van het Westhoekreservaat (Brussel, Legermuseum)*

1917 - begin 1918 werden voorbereid op het eindoffensief. In de lage duinen werd een netwerk van oefenloopgraven aangelegd, die vanuit de hogere duinen kon worden overschouwd. Dit terrein was onder meer met de kusttramlijn verbonden en was omringd door kampementen en opslagplaatsen. Begin 1918 kwam ook het Amerikaanse leger hier oefenen.

Vliegvelden aan de Belgische Westkust

Tijdens de Eerste Wereldoorlog kwam de luchtmacht tot volle ontplooiing. Reeds begin 1915 legde het Belgische leger vliegvelden aan. Ook hier speelde het duingebied onrechtstreeks een rol, omdat duinen gekenmerkt worden door een sterke thermiek. Zeker opstijgende vliegtuigen

■ Luchtfoto van het vliegveld van De Moeren (12 april 1918) (Brussel, Legermuseum) geprojecteerd op een huidige luchtfoto. De loodsen zijn verspreid opgesteld teneinde de impact van eventuele bombardementen te beperken.

1 Grens België/ Frankrijk, 2 Hoeve Groot Moerhof, 3 Vliegtuigloodsen

ondervinden hiervan een extra voordeel, wat een voldoende reden was om vliegvelden bij voorkeur dicht bij de duingordels aan te leggen. Een eerste militaire vliegveld kwam dan ook niet toevallig op de terreinen van de hoeve Ten Bogaerde te Koksijde. Het werd in de loop van 1916 uitgebreid met een tweede pool aanleunend tegen de duinrand. Ze vormden de thuisbasis voor het 1ste, 2de en 3de smaldeel. Dit vliegveld van Koksijde, door de Britse legerleiding steevast het “vliegveld van Veurne” genoemd, lag dicht bij de frontlijn, wat snelle interventies toeliet. Dit vormde meteen ook één van de zwakke punten. In de nacht van 8 op 9 september 1916 bombardeerden Duitse vliegtuigen deze vliegbasis wat de geallieerden noopte het vliegveld meer westwaarts te verplaatsen. De keuze viel op de zandige landtong in De Moeren ten zuiden van de duingordel Ghyselde- Adinkerke. Het vliegveld lag op de terreinen van het Groot Moerhof tegenaan de Frans-Belgische grens. De verhuis gebeurde in fasen. Na de aanleg eind 1916 werd het 1ste smaldeel overgebracht. Het 2de en 3de smaldeel volgden respectievelijk op 9-10 februari en eind mei 1917. Beide vliegvelden werden ook door de Britse luchtmacht gebruikt. Hetzelfde gold voor de nieuw aangelegde vliegvelden rond de haven van Duinkerke (Bray-Dunes, Couderkerque, Saint-Pol en Petit-Synthe).

■ Op 9 september 1917 maakte Guynemer een noodlanding op het vliegveld van De Moeren. Een attente soldaat nam een foto. Enkele dagen later, op 11 september, werd Guynemer boven Poelkapelle uit de lucht gehaald (Luchtvaartmuseum Brussel)

Besluit

Na de oorlog onderging het duingebied een verdere metamorfose onder druk van het heroplevende toerisme. De sporen van de Grote Oorlog werden grotendeels uitgewist en de natuur nam geleidelijk terug zijn plaats in. Enkele grote infrastructuurwerken die hun nut hadden bewezen, zoals de waterwinning, bleven behouden.

Bronnen

- Depret J. (2003). Le Nord, frontière militaire, tome I, période de 1874 à 1914.
- Desiere N. (2004). Cabour. Duinen - Wereldoorlog I - Wereldoorlog II. 80 jaar IWVA 1914-2004.
- De Munck L. & L. Vandeweyer (2012). Het hospitaal van de Koningin; Rode Kruis, L'océan en De Panne, 1914-1918, De Panne.
- Ryheul J. (2010). Marinekorps Flandern. De Vlaamse kust en het hinterland tijdens de Eerste Wereldoorlog.
- Thans P.H. (1934). Mijn Oorlog, Sint Franciscus drukkerij, Mechelen.
- Zwaenepoel A., E. Cosijns, J. Lambrechts, C. Ampe, J. Termote, P. Waeyaert, A. Vandenbohede, L. Lebbe, E. Van Ranst & R. Langohr (2007). Gebiedsvisie voor de fossiele duinen van Adinkerke, inclusief beheerplan voor het Vlaams Natuurreservaat de duinen en bossen van De Panne, deelgebied Cabour en deelgebied Garzebekeveld, WWI, Aeolus & Universiteit Gent in opdracht van Agentschap voor Natuur en Bos.